

כיבוש ארץ ישראל: בטחון והשתדלות

והנה לכאורה מדוע הקב"ה מחזק אותו בתורה עכשיו, הרי עכשיו המצוה היא כיבוש וחילוק א"י, וביארנו שבודאי בלי הכנה תורנית אי אפשר לכבוש את א"י, כי זה מלחמה רוחנית – לא מלחמה של צבא ישראל נגד השבעה אומות, שהרי לא שייך שינצחו אותם בדרך הצבא והטבע. וביארנו בשעור הקודם שני דרכים, שצריך הכנה תורנית מחמת לדעת איך לחיות בא"י ע"פ תורה, וגם צריך הכנה תורנית משום היסוד של איסתכל באורייתא וברא עלמא. ונמצא שעכשיו צריכים ללמוד תורה, אלא מכיון שהוצרך לצאת ולטורדן במלחמה, ממילא לא יכלו לשבת וללמוד והוצרכו להתחיל במאמץ המלחמתי. ולפ"ז יש לתמוה, הלא כח התורה דורש והגית בו יומם ולילה וכמו שפסק הרמב"ם, ובודאי בדרגא גבוהה כזו של תורה בודאי צריכים להתאמץ בתורה בכל הכוחות, אבל א"כ איך ילמדו וילחמו בעת ובעונה אחת, וכי שייך ללמוד תורה בשדה המלחמה, והיינו שהרי צריכים להשתדל ולקיים את המצוה, וא"כ איך זה שייך במציאות – האם ילמדו או ילחמו? היום אנו פותרים את הבעיה הזו – בהשקפה תורנית – בחילוק המלאכה, חלק מן העם בצבא, וחלק מן העם בישיבה שלומד תורה, ולכן הם פטורים מצבא, אבל באמת זה פשרה, כי החלק הנלחם הרי לא שייך לתורה ולא שייך שישבו בישיבה, ובעולם שכולו טוב הרי כולם צריכים ללמוד תורה, וא"כ איך שייך חלוקה כזו.

והנה אפשר שמדברי רש"י כאן מוצאים אנו תשובה לקושיא זו, דהנה בפירוש תיבת והגית יש להסתפק בתרגומה, ועיין ברד"ק ומצוד"צ שיש לזה שני תרגומים – או בדיבור כמו ולשוני תהגה (תהלים) או במחשבה, ורש"י [וכן הגר"א] פירש והגית בו והתבוננת בו, כל הגיון שבתורה בלב הוא, והיינו דקאי אמחשבת תורה כמו והגיון לבי לפניך - contemplate, או כמך לבך יהגה אימה, שזה אחד מהמעלות של תפלה שחוץ מהדיבור יש חשיבות לתפלה של הגיון הלב, אבל כאן רואים שאפילו בתורה שייך ענין והגית לפי פירוש זה, ולפ"ז הכוונה היא שאפילו כאשר האדם עסוק במלאכתו או אפילו בשדה המלחמה, אבל המחשבה – ההגיון – עסוקה בתורה, וידוע שהגאון בעל חיי אדם כתב בהקדמת ספרו חכמת אדם וז"ל: אומר אני על עצמי הגם שנסעתי למרחקים והייתי סוחר, אף חכמתי עמדה לי, כי בנסיעתי לדרך דעתי עליה ובישיבתי בחנות דעתי עליה, ותיתי לי שאפילו בשעת מו"מ פעמים הרבה היה דעתי עליה בהרהור פירוש או קושיא ובפרט בששה מ"ע וכו', שהרי שזה שייך אפילו לפני מאתים שנה לעסוק במסחר ולהגות בתורה במחשבה, וכש"כ שהיו יכולים לעשות כן הדורות הראשונים, וא"כ אפשר שזה הכוונה, שודאי עליהם להלחם ומ"מ עליהם להיות עסוקים בתורה במחשבה, ולכן כתוב "והגית". וכן עשו כל הגדולים – וידוע שהגר"ע היה יכול לכתוב תשובה בענין עמוק ולדבר עם אדם אחר בענין אחר, וזה כח שראינו בעינינו וא"כ כש"כ בימים ההם.

וכע"ז בספר המקנה בקידושין שפירש הפסוק בתהלים א: כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים גו' וכל אשר יעשה יצליח, והקשה שאם הוא הוגה בתורת ה' יומם ולילה א"כ איך שייך שכל אשר יעשה יצליח, הרי אינו עושה כלום, וע"ז תירץ שהכוונה היא באדם הנהנה מיגיע

(ויקהל תשפ"ב) הזכרנו בשעור הקודם שבפרק הראשון של יהושע השי"ת מחזק את יהושע שלשה פעמים בשלשה מישורים כמו שמסביר רש"י, בפ"ו הוא אומר חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבתם לתת להם, וזה בכיבוש הארץ ובחלוקתה שזה לא דבר קל, בפ"ז הוא אומר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי גו' לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה, וזה קאי על חיזוק בתלמוד תורה, ואח"כ בפ"ט הלא צויתך חזק ואמץ אל תערץ ואל תחת, שזה במלחמה, כך פירש"י וכך כמעט מפורש בפסוקים. והנה תמוה מאד הסדר, שמקודם יש לו לצוות על המלחמה, ואח"כ על הכיבוש, דהרי לא שייך כיבוש בלי מלחמה. וקצת אפשר לומר שהציווי על המלחמה בא באחרונה משום שהוא אומר הלא צויתך, ופירש"י שזה קאי ע"ז שכבר בימי משה נצטוו יהושע על זה, הרי שיהושע מצווה ועומד, ולא שייך להכפיל את הציווי, ולכן אומר לו הלא צויתך חזק ואמץ, וממילא אני יודע שאתה מחזק, ורק על שני הדברים האחרים הוצרך לצוותו עכשיו מחדש, אבל עדיין הסדר תמוה.

ואגב נתרגשתי מלשון "הלא צויתך" שמשמע שזה מצוה כלומר ההיפך מעבירה, ומבואר שאפשר לצוות על אדם שלא לפחד, שלכאורה הרי פחד זה רגש, ובשלמא על הכיבוש ועל תלמוד תורה אפשר לצוות, שאלו הן מצות מעשיות, אבל על הפחד ועל האומץ הרי האדם אינו שולט על רגשותיו, אבל רואים מכאן שזה מצוה, שמוטל עליו להתחזק במדת הבטחון ולבטוח בה', ומי שבוטח בהשי"ת לא שייך שיפחד. והיינו שהאדם השלם שולט ברגשותיו, ואם יש מצוה לשמוח אז הוא שמח ואם המצוה הוא לבכות הוא בוכה, ואם המצוה הוא לבטוח אז זה החיוב עליו, ולכן ההרגש לפחד הוא עבירה למנהיג במצבו של יהושע, כי אם יעבור על המצוה, זה עבירה, שרי נצטוה ע"ז.

והנה נעיין שוב בציווי השני – התורני – שאומר הקב"ה ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה, הנה צריך לדעת שמכאן הוא המקור בתורה לענין ביטול תורה, שהרי בתורה עצמה לא מצינו לשון כזה של והגית בו יום ולילה, ולא מצינו גם לשון לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, וזה דוגמא למה שדברנו בשיעור הראשון שיש כאן גילוי מדברי הנו"כ למה שכבר ציוותה התורה, כי בתורה עצמה כתוב ולמדתם אותם, וכן כתוב ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, אבל משום זה לבד היה אפשר לומר שהכוונה שיעשה קצת בבית וקצת בדרך, קצת בשכיבה וקצת בקימה, אבל כאן מלמדנו הציווי התורני שנאמר בנבואה ליהושע שהכוונה הוא והגית בו יומם ולילה, שאסור להתבטל מתורה אא"כ יש סיבה מיוחדת לזה, וכן הפסוק בתהלים: כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, ולכן הרמב"ם בפ"א מת"ת הל"ח פוסק כל איש מישראל חייב בת"ת, בין עני ובין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו עני המחזר על הפתחים ואפילו בעל ששה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, עכ"ל, הרי שהמקור הוא מפסוק זה של והגית בהם יומם ולילה. הרי שבא הכתוב בנביאים ומפרש לנו דברי התורה, הוא לא מחדש אבל מבאר – וזה תכלית הנביאים.

כפיו, אלא דאפילו בשעת מלאכתו הוא מחשב ומשתוקק בתורתו, ולכן בדוקא כתוב ובתורתו "יהגה" יומם ולילה, ועיין היטב. וכע"ז בנפש החיים, שמה שאמר רבי ישמעאל בגמ' הנהג בהן מנהג דרך ארץ, היינו שינהוג בתורה מנהג ד"א, שבשעה שעוסק בד"א, הוא ג"כ עוסק בתורה. וא"ש הפסוקים לפ"ז.

אבל ביאור זה יתכן רק אם והגית הוא במחשבה, אבל אם נפרש והגית שהוא להגות בדברי תורה שלכאורה זהו פשוט, וכן מהרמב"ם משמע שכאן יש דין של ת"ת שצריך להגות בתורה יום ולילה, שהרי הוציא מכאן הלכה שצריכים לעסוק בתורה בכל מצב של האדם, א"כ אין זה במחשבה לבד, א"כ אנו חוזרים לקושיא איך זה אפשר ללמוד ולהלחם בעת ובעונה אחת – כלומר איך יכול הקב"ה לחזק אותם במלחמה בכיבוש ובתורה בעת ובעונה אחת?

אבל באמת מבואר כאן יסוד גדול ונורא שחשוב לכל אחד לדעת אותו אע"פ שלמעשה זה קשה לקיימו, שבאמת הלא יש ישנן שני דברים הסותרים זא"ז – בטחון והשתדלות, וכל אחד יודע שלכאורה צריכים שניהם, צריכים בטחון וצריכים השתדלות, אע"פ שזה באמת סתירה, ממ"נ אם יש בטחון מדוע צריכים להשתדל, ואם ההשתדלות גורמת א"כ מה הוא ענין הבטחון, ורנו בזה הראשונים. אבל התשובה העמוקה לזה היא שזה תלוי ברמת הבטחון, שאמנם שייך בתיאוריה בטחון ברמה גדולה כזו עד שאין שום צורך להשתדלות כלל, והיינו שאין חיוב השתדלות אלא משום שיש קצת חסרון בבטחון, כי לבטוח לגמרי בהש"ת בלי לעשות שום מעשה – הרי זה כמעט נגד טבע האדם. ונגיד שהאדם בוטח בהש"ת והוא מתהלך לתומו והוא רואה מרחוק סכנה מתקרבת ובאה, הרי אם הוא בוטח לגמרי אז הוא לא עושה כלום, הוא ממשיך לילך לתומו, אבל זה נגד הטבע של האדם, רוב בני אדם יעשו משהו בכדי להגן על עצמם, לקרוא למשטרה, לברוח, להרים אבן, מה שיוכלו לעשות, זה טבע, זה בא בלי מחשבה, אבל ברגע שהאדם עושה את זה הרי זה סימן שאינו בוטח בהש"ת לגמרי, שהרי הוא עושה משהו, וממילא שוב אי אפשר לסמוך על בטחון שיציל אותו, שהרי הוא לא סומך עליו, ויוצא שדרגת ההשתדלות תלויה בדרגת הבטחון, ככל שאתה בוטח יותר פחות אתה צריך להשתדל, וככל שאתה בוטח פחות יותר אתה צריך להשתדל. וההסבר לזה הוא פשוט, כי אם משליך את יהבו לגמרי על הש"ת, א"כ אומר הש"ת הוא סומך עלי אני צריך לעזור לו, אבל אם חושב שהוא יכול לעזור לעצמו, ואמנם הוא יכול, אבל אז אומר הקב"ה תנסה את זה לבד, בלי עזרתי, ובודאי בלי עזרתי הניסית, ולכן זה תלוי בהשתדלותו.

יסוד זה מבואר בדברי הרמב"ן בפרשת בחוקתי שביאר שם ענין הרפואה לחולי, כי באמת האדם שבוטח בהקב"ה לגמרי אינו צריך לדרוש ברופאים, כי מה יכולים הרופאים לעשות לסייע להקב"ה שהוא רופא כל בשר ומפליא לעשות, שהוא רופא חולי עמו ישראל, וא"כ מדוע צריכים ללכת לרופא, והסביר הרמב"ן יסוד זה, שמכיון שהוא הולך לרופא, ממילא הוא מכריז שהוא

צריך את סיוע הרופא, וממילא עכשיו הוא צריך באמת להשתדל, כי עכשיו הוא צריך להשתדל בדרך הטבע, אבל אילו היה במדרגה כזו שלא צריך לרופא, אז באמת אסור לו ללכת לרופא. והנה להלכה נפסק בשו"ע שמי שהוא חולה חייב ללכת לרופא, ואדרבה אם הרופא אומר לחלל שבת או לאכול ביוה"כ הרי הוא מחויב לשמוע לו כנגד דיני התורה, ולכאורה אמאי זה כן הלא הוא יכול לבטוח בהש"ת שהוא ירפא אותו, ומי שיעשה כן היום יחשב שוטה, וביאור הדבר הוא שהיום אנו חיים בעידנא דהסתר פנים, שוב אין לנו את הקשר עם הקב"ה באופן כזה שאנו יכולים לבטל את ההשתדלות ולבטוח בהקב"ה לבדו, ואולי ישנם יחידי סגולה במדרגה כזו, והם באמת אינם צריכים ללכת לרופא או לחלל שבת, אבל זה לא הלכה לציבור, ומי שמתנהג כן בלי פסק מגדול הרי הוא מתחייב בנפשו, אבל זה רק היום, אבל בימים מקדם היו הרבה אנשים שהתנהגו כן, ואדרבה זה אולי היה דבר פשוט אצל אנשים שכח הבטחון חזק אצלם עד כדי כך.

ועיין ברמב"ן בפרשת לך לך שכתב: אברהם חטא חטא גדול בשגגה כאשר עזב את א"י למצרים משום הרעב והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלקים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ שנצטוו עליה בתחלה מפני הרע עון אשר חטא כי האלקים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום הרשע שם המשפט והחטא, עכ"ל. והדברים פלא, וכי אסור לאדם להשתדל ולעשות מה שהוא צריך בכדי לחיות – הלא הרעב מקרקר לו בבטנו ויש שבר במצרים, וא"כ מדוע אסור לו לעשות השתדלות. ובהכרח שהרמב"ן בזה לשיטתו, שודאי אצל בני אדם פשוטים אולי אין זה טענה, אבל אצל אברהם שכל ענינו שהוא נסע לא"י משום שאמר לו הקב"ה לך מן הארץ וממולדתך ומבית אביך, וא"כ הרי כל מגמתו הוא קיום דבר ה', וא"כ איך שייך שמשום הרעב ישנה מזה, הלא בודאי מדת הבטחון ברמה כזו נדרשת ממנו, ולכן נתבע. אבל אין זה מדת כל אדם, ולכן בודאי כאשר כלה המזון מהשבטים אמר להם יעקב שובו שברו לנו מעט אוכל.

ובזה נבין מדוע נחשב טענה על יוסף שהשתדל אצל שר המשקים לצאת מבית הסוהר, שהרי השתדלות אינה אסורה, אבל למדרגת יוסף זה אסור, כי הוא היה במדרגה כזו שהכל על הש"ת, ולכן כאשר הוא משתדל הוא מפסיד ממדרגת הבטחון. ולכן הוצרך הקב"ה להעניש אותו ולבאר לו שאסור לו לעשות השתדלות, ורק כך יזכה לישועת ה', ולכן נענש, כדי שילמוד את היסוד הזה.

וראיתי בלב אליהו על ספר שמות (זכרון צבי) שהביא מהגרש"ז שכאשר היה חולה השתמש בחובש ולא ברופא, וביאר הטעם משום שהיה מסופק במדרגתו, דאם הוא במדרגת בטחון גבוהה הרי אסור לו לילך לרופא, אבל אם לא אז הרי הוא מחויב לילך לרופא, ולכן הכריע לילך לחובש ולא לרופא, והיינו שעכ"פ הוא עושה השתדלות אבל לא במדרגה גבוהה כ"כ שהוא באמת סומך עליו שהרי עכ"פ אינו רופא...

ולהרדם, והיינו לא רק שיכול לשכב, אלא לישן, כאילו אין לו שום דאגה בעולם, וכ"כ בתהלים – רבים קמים עלי כו' אני שכבתי ואישנה, זה החידוש. אמנם לפי דרכנו הביאור הוא שלפי מדת בטחונו של חזקיהו הרי היה אסור לו לעשות איזה השתדלות, וממילא הוא אמר שהוא הולך לישון, שהרי אדרבה אילו היה משתדל היה מפחית את הנס.

1. ובהו נבין מה שמצינו שחז"ל אומרים לנו שחזקיהו אמר הריני ישן במטתי ואתה עושה, ומסר את כל המלחמה לידי הקב"ה, וזה מדרגה עצומה בבטחון שיכול לעשות כן, אבל ביאר הגרי"ק באופן עמוק יותר, שעיקר החידוש כאן אינו שמסר את המלחמה לה', אלא עיקר החידוש הוא שהיה יכול לישן

ופשוט שזה היה המהלך של מרדכי בשעת גזרת המן, שמיד כשנודעה הגזירה הרי הוא לא עושה שום השתדלות להתקשר עם אסתר, אלא קורע את בגדיו ולובש שק ואפר ויזעק זעקה גדולה ומרה, ואפילו כאשר אסתר שולחת לו שליח להחליף את בגדיו הוא לא מקבל, הוא בכלל לא מעוניין לעשות כלום לשנות את הגזירה בדרך הטבע, ורק כאשר אסתר קוראת להתן ומצוה אותו אל מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה, אז הוכרח מרדכי לגלות לה את הענין, ואז באמת כבר צריכים להשתדל, והיינו שהוא לא עשה כלום, אלא שההזדמנות הזדמנה לו עכשיו, שהרי אסתר מבקשת ממנו לדעת מה היא צריכה לעשות, ולכן הוא מחוייב להגיד לה, כי זה הסימן מן השמים שזה הוא מה שצריך לעשות למנוע את הגזירה. אבל ודאי הבין מרדכי שעיקר הישועה תבוא מהשי"ת, אלא שהשי"ת מצווהו עכשיו – על ידי אסתר – שזה מה שהוא צריך לעשות.

וזה מה שמלמד אותה מרדכי כאשר הוא אומרת לו שהיא לא תצליח במשימה משום אחת דתו להמית, שמרדכי עונה לאסתר שהיא לא הבינה בכלל מה הוא ביקש ממנה, והיינו שהוא אמר לה ליכנס למלך, ואסתר אמרה שהיא לא תצליח, ועל זה עונה לה מרדכי אני לא בקשתי ממך להכנס משום שתצליח, הרוח והצלחה לא יבוא מחמת ההשתדלות שלך, המהלך כאן הוא בטחון גמור, אלא שבדיני בטחון יש שצריכים לעשות משהו אם כך יש סימן מן השמים, אבל מה זה תלוי בסיכויי ההצלחה, זה בכלל לא הנידון, כי הרוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר, כלומר ההצלחה לא באה מההשתדלות, ההצלחה באה מהקב"ה, ממקום אחד – ממקומו של עולם, וההשתדלות הוא רק מה שיש לעשות לפי הדין².

ולכן כנשכסה אסתר לאחשורוש התפללה הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי כו' חזרה וקראו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה, ועיין מהרש"א במגילה שתמה מה החילוק אם הוא כלב או אריה. ולפמש"כ נראה שבתחלה שקראה אותו כלב היינו שאף שמפחד מהכלב וצריך עזרה, אבל הוא מעלה על דעתו שיוכל להפטר מהכלב ע"י שיכחו במקל וכו', אבל הנפגש באריה אין לו שום תקוה ותחבולה, ולכן כאשר התפללה שיצילנה מכלב עדיין

2. ועכשיו שהבינה אסתר את כוונת מרדכי, היא ענתה בסדר מאד: לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשה ימים לילה ויום, כלומר עכשיו אני מבינה שכל ההשתדלות זה מלפנים, זה לא הדבר האמיתי, העיקר הוא הצום והתפלה והתשובה, ולכן זה העיקר מה שצריכים לעשות, ולא עוד אלא שהוסיפה: וגם אני ונערותי אצום כן, והיינו שאף שכל כוחה נגד אחשורוש הוא בפייה, ומי שצם שלשה ימים הרי הוא מאבד מהיופי הזה, אבל מכיון שהבינה אסתר שהיא צריכה לעשות רק כמי שכפאו שד, זה רק בשביל תצוגה, והעיקר הוא הצום והתפילה, ממילא היא מחוייבת זה כמו כל ישראל.

ולכן אמרה וכאשר אבדתי אבדתי, כלומר באמת אין לי סכויים להצליח, כי הרי אחת דתו להמית, אבל מכיון שהדין שפסק לי מרדכי הוא שאני מחוייבת ליכנס א"כ אני נכנסת אע"פ שאני אבודה, ולכן ביום השלישי כאשר נכנסה אסתר הרי היא נכנסה כמו מי שדנוה למות, ולכן לא היה לה שום תקוה של הצלחה לפי ההשתדלות, וממילא אז נתרשח הנס, והיינו שהנס אינו יכול להיות אא"כ האדם לגמרי בוטח בה', ולכן אמרה קלי קלי למה עזבתני, והיינו שהיא אינה יכולה לעשות כלום, ולכן אז אירע הנס.

ולכן זימנה את אחשורוש למשתה, שעכשיו גם שאר ישראל לא יאמרו אחות יש לנו בבית המלך, ואז יבטחו לגמרי בהשי"ת ויזכו לנס גלוי. ולכן ביום הראשון במשתה היין לא אומרת אסתר שום דבר אודות הגזירה, כי הרי היא לא משתדלת כלל והכל צריך לבוא משמים, ועדיין אין לה הסימן מהשמים שהיא צריכה להפעיל את ההשתדלות, ולכן רק במשתה היין השני

לא תלתה כל תקותה בהקב"ה, אלא חשבה שאולי יוכלו למצוא מזור באופ"א, אבל כאשר קראתו אריה ממילא הבינה שאין לנו מלבדו יתברך כלום ובלעדו לא תתכן הישועה.

ולפ"ז ניישב את הקושיא על סדר החיזוקים, שבאמת יש כאן מחשבה ראשונה ויש כאן מחשבה שניה [וכמו שמייסד הרמב"ם במו"נ שכך היא הנהגת ה' עם ישראל], והיינו שמקודם הקב"ה אומר ליהושע לא יתייצב איש בפניך כל ימי חיך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך חזק ואמץ, והיינו שהשי"ת אומר לו שהוא באמת יכול להיות במדרגה כזו שלא צריך לשום השתדלות, כי לא יתייצב איש לפניך כל ימי חיך, וכמו שמשה לא הוצרך להלחם אלא הנהיג את בני ישראל בכח בטחונו בהשי"ת, ולכן במלחמת סיחון ועוג הרי הכל נעשה על ידי נס, האויב נמחץ על ידי ההרים ויצא דמם אל נחל ארנון, וכן היה בקריעת ים סוף, הרי שמדרגת משה היתה להרים את בני ישראל לבטחון גמור בה', אלא שנפלו מזה בשעת המרגלים ועכשיו קם דור חדש, שאפשר שיתגבר למדרגת דור המדבר ואפשר שלא, אבל זה תלוי בחיזוק ואימוץ שלך, כי אם תבטח בהקב"ה עד כדי כך שהוא ינחיל את הארץ אז באמת תנחיל את הארץ, ולכן מיד בפ"ו הוא בכלל לא מזכיר לו ענין המלחמה, כי בהחלט שייך שבכלל לא תהיה מלחמה, אלא יהושע ינחיל אותם בכח הבטחון שלו ולא יצטרך לשום השתדלות, כי אם תבטח בי לגמרי אז לא תצטרך להלחם בכלל, ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, ה' איש מלחמה, זה התכנית הראשונה. ובודאי שאם תהיה על מדרגת בטחון שהקב"ה יסדר את הכל, ממילא תוכל לשבת וללמוד בלי שום הפרעה, ולכן אומר לו שאז יתקיים כך לא ימוש ספר התורה הזה מפך והגית בו יומם ולילה, זה תלוי בזה, כי אם יש בטחון גמור, אז לא צריכים להלחם כלל, ואז אפשר לישב על התורה ועל העבודה יומם ולילה והמצוה תתקיים, ואדרבה הבטחון גופא מתקיים על ידי לימוד התורה. ונמצא לפ"ז שקיום המצוה של כיבוש א"י אפשר לקיים על ידי העבודה בכח הבטחון, חזק ואמץ, זה המצוה, והרי הקב"ה מורה לו את הדרך איך להלחם בא"י. חזק ואמץ לבך וקוה אל ה' שהוא ילחם לכם ואתם תחרישון³.

שאז ראתה שהמן הרכיב את מרדכי על הסוס לאיש אשר המלך חפץ ביקרו אז ראתה שמן השמים נלחמים בעבורם, ואז הבינה שהגיע הזמן לומר לאחשורוש מה זומם המן. ומרדכי שהבין שעדיין לא נגמרה הישועה, שוב לשקן ולתעניתו, והיינו שהוא מוכרח להתחזק במדת הבטחון ולא לעשות כלום.

ולפ"ז נבין דברי חז"ל התמוהים מאד שכאשר אמרה אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה, אומרים חז"ל שבאמת החוותה כלפי אחשורוש אלא שבא מלאך והפנה אצבעה אל המן, וזה תמוה טפי, וכי רק משתדלים אצל המלך שכשרוצים להתחנן לפניו אז מחוים עליו איש צר ואויב – אבל הביאור הוא שהיא בכלל לא משתדלת, היא עושה את המוטל עליה בלי לעשות מה שמובן בשכל, והאמת היא שאחשורוש הוא איש צר ואויב, אבל מכיון שכל הישועה באה מהשי"ת בלי שום שייכות להשתדלות, ממילא בא מלאך ושינה את כיוון האצבע שלה, ורואים אנו שמזה באה הישועה עצמה, כי מכיון שבא המלאך הוא היה זה שדחף את המן על המטה אשר אסתר עליה, וזה הגביר חמת אחשורוש – הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, ואז נתלה המן, אבל אילולא זה לא היה בא מלאך ואפשר שזה לא היה קורה, וזה סיפור המגילה למי שמבין בפנימיות הענין.

3. אומרים בשמו של הגנרל האמריקני פועאל, שכאשר הוא והנשיא בוש דיברו על תכנית המלחמה בעיראק, שאם ילכו כך או כך, ובוש אמר בתוך הדברים שהוא מקוה שהדברים יסתדרו היטב, אז הגנרל אמר: אני מקוה זה לא איסטרטגיה... אבל בעצם אצל היהודי המאמין ההיפך הוא הנכון, החזק ואמץ לבך, הוא הקוה אל ה'...

ולכן אמר לו: כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל, שזה לשון כפול ועיין ברד"ק ובמלבי"ם שעמדו ע"ז, ולפי דרכנו י"ל שהצלחת הדרך קאי על כיבוש הארץ, וההשכלה קאי על התורה, והיינו שאין סתירה ביניהם כי אפשר לקיים שניהם, והיינו שבכח הבטחון עצמו אפשר לנחול את הארץ, וממילא יש זמן בשביל ופנאי ללימוד התורה. ובאמת אפשר שמה"ט כתיב כי אז תצליח את דרךך, שהניקוד הוא באמת לשון רבים, אבל חסר היו"ד וכבר הקשה כן הרד"ק, וגם אונקלוס תרגם בלשון יחיד, ולפי דרכנו י"ל שבאמת יש כאן שני דרכים – כלומר דרך התורה ודרך הכיבוש, אבל באמת אין לחלק באמת כי הם שניהם אחד, וכח הכיבוש תלוי בכח התורה, ולכן הקרי הוא שני דרכים, אבל הכתיב הוא דרך אחד.

ורק אח"כ, לאחר שגמר את שני החזק ואמץ הראשונים – היינו הראשון הוא ינחיל את הארץ ולא יצטרך להלחם, וממילא יוכל לקיים והגית בו יומם ולילה, אז הוא מציע לו שאפשר שהתכנית הראשונה לא תתקיים ויצטרך אולי לבוא לידי מחשבה שניה, והיינו חזק ואת במלחמה, שזה מצות היום, והיינו ששפיר שייך שיצטרכו להלחם, ואמנם תהיה להם ס"ד, ויוכלו לנצח אם יש להם האומץ והחוזק להלחם, אבל אין זה בנס גלוי ממש, אלא הנסים יהיו בתוך המלחמה, והיינו שבימי משה בכלל לא הוצרכו להלחם, ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, אבל בימי יהושע אפשר שיוצרכו להלחם אלא שהקב"ה יעשה להם נסים גלויים, כלומר שכל זה תלוי במדרגת בני ישראל, שאם לא יבטחו בהשי"ת לגמרי ממילא יצטרכו ללחום בדרך ההשתדלות, ולכן מכיון שבהחלט יתכן שתהיה כאן מלחמה ככל המלחמות, ממילא הוא צריך לצוותו חזק ואמץ. ולכן באמת בפ"ט לא מוזכר מדרגת משה, כי זה מדרגת מלחמה עפ"י השתדלות. ומיושב ביתר ביאור מדוע הזכיר מלחמה לאחרונה, שזה רק מחשבה אם לא תתקיים מחשבה הראשונה, ודו"ק.

כאשר נלמד ספר יהושע נראה שבאמת שני המדרגות נתקיימו, שהיו זמנים בחיי יהושע שהנהגה היתה נסיית לגמרי וכגון שמש בגבעון דום, וכן אבני אלגמיש ועוד נסים גלויים, והיו זמנים שבהם הוצרכו להלחם ומ"מ הקב"ה עזר אבל אז לא היו נסים גלויים ממש, ועיין בפכ"ד פי"א: ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו גו' ואתן אתם בידכם, והיינו שהיתה מלחמה אבל היה נצחון מוחץ ליהודים, ואח"כ בפ"ב: ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם גו' לא בחרבך ולא בקשתך, והיינו שלא היתה מלחמה רגילה אלא מלחמה של צרעה, והיינו שני המדרגות שביארנו.

ואכן צוה יהושע שבעוד שלשת ימים עוברים את הירדן, ח-י ניסן, ואמר להם להם להכין את הצדה, ולפי פשוטו הרי לא הזכיר כלום מענין כלי זיין, שהרי אפשר שלא יצטרכו לזה ולכן הזכיר רק צדה, וכן באמת פירשו הרד"ק והמצו"ד והמלבי"ם שהכוונה היא להכין מזון לדרך, ואף שהיה להם מן, מכל מקום ג"כ היו קונים עוד מאכלים חוץ מהמן, והמלבי"ם פירש שהוצרכו לטחון את המן ולדוכו במדוכה, והיינו שלא הזכיר כלי זיין בכלל, והיינו משום שאולי אין צורך לזה, שאפשר שהם במדרגת בטחון רמה כ"כ עד שלא יצטרכו להלחם ולכן אין צורך לכלי זיין, אבל דעת רש"י בזה שאין הכוונה למזון שהרי היה להם מן, אלא שהכוונה לכלי זיין, ולפמשנ"ת היינו משום שרש"י לשיטתו שפירש לעיל שרצו כל בני ישראל להורגו משום שלא בטחו ביהושע, ממילא מדרגתם פחותה ממדרגת בטחון גמור, ולכן אמר לו הקב"ה צא וטרדום במלחמה, ולכן פירש"י שצידה כולל כלי זיין, אבל כל שאר המפרשים ביארו שהכוונה למזון, והיינו משום שהם לא פירשו כן, ולכן אפשר שמדרגתם גבוהה מאד, ולכן לשיטתם הם הולכים לכבוש את ארץ ישראל בלי שום השתדלות, ולכן כל מה שצריכים זה רק מזון.